

JELES TANULÓK ÉS JELES EMBEREK.

— Rectori beszéd a sub auspiciis Regis és sub auspiciis Gubernatoris doktorrá avatottak 1935 október 12-én tartott díszgyűlésén. —

Mélyen Tisztelt Uraim!

Melegen üdvözlöm Önöket a királyi magyar Pázmány Péter-egyetem nevében abból az alkalomból, hogy ma van négy évtizede annak, hogy I. Ferenc József királyunk a *sub auspiciis Regis* doktorrá avatás kitüntető formájának intézményét újra bevezette. Egyetemünk annalesei megemlékeznek arról, hogy Ő Felsége legmagasabb pártfogása alatt nyerték el már századokkal ezelőtt is egyes kiváló ifjak a doktori fokozatot. Például 1693-ban Weichart Farkas teológus, 1729-ben gróf Barkóczy Ferenc, akinek gróf Erdődy Gábor egri püspök akasztotta nyakába a király nevében az aranyláncot, vagy 1741-ben gróf Erdődy János ugyanilyen kitüntetés részese volt. Kezemben van Reineggs Jakab orvosnak 1773-ban Nagyszombatban kinyomtatott terjedelmes doktori értekezése (*Systematis Chemici pars naturalis et experimentalis theoretica*), amelynek alapján a nagyszombati egyetem akkor nemrég alapított orvosi karán *sub gloriosissimis auspiciis Augustissimae Imperatricis Mariae Theresiae* avatta az egyetem doktorrá.

Mi a célja annak, hogy a doktorrá avatásnak ezt az ünneplés alakját negyven évvel ezelőtt a király felújította s a világháború után a Kormányzó Úr Ő Főméltósága méltónak tartotta arra, hogy folytassa? A tehetségnek, az akarat erőnek, a kibontakozó tudományos étosznak államfői elismerése és kitüntetése, a szelekció annyit hangoztatott elvének legfelsőbb fokú érvényesítése s a nemes becsvágynak termékeny táplálása.

Az eddig sub auspiciis Regis, illetőleg Gubernatoris doktorrá avatottak pályája, kifejtett munkássága, tudományos és közéleti szerepe élénk cáfolata annak a szélteben elterjedt felfogásnak, mintha az iskolai siker egyenest akadályja lenne az ételsikernek; mintha a középiskolában minden tárgyból mindig jeles tanuló eleve arra lenne kárhozható, hogy az életben le-törjön, ügyetlen és doktrinér alakká törpüljön, ellenben mintha az iskolában rosszul tanuló, eleven és csintalan ifjú a nagy életben a társadalomnak talpraesett, kitűnően boldoguló s hatékony szerepű tagjává válnék. Ez a fordított ételszelekciót valló felfogás főképp azoknak a szülőknek vigasztaló optimista véleménye, akiknek rosszul tanuló fiuk van; ez a nézet többnyire

a gyermekeik jövőjéért aggódó apáknak reménygerjesztő önkénytelen lelki műfogása, amely az iskolai sikertelenséget mesterségesen az életsiker biztosítékának érzi. Ennek a felfogásnak néha segítségére sietnek magának a tudománynak képviselői is, mint például a kiváló kémikus, Ostwald Vilmos. A nagy és eredeti géniuszok egyik legfontosabb gyermekkori ismertetőjegyének tartja az elégedetlenséget azzal a tanítási anyaggal, amelyet az iskola nyújt, mert ez az anyag az átlagnak van szánva, az átlagon felülinek pedig mennyiségileg is, minőségileg is csekélynek tűnik fel, így nem foglalkozik vele. Az igazán nagyra hivatott gyermek felfedez valamely ismeretterületet, mely teljesen lefoglalja s amelynek irányában társain messze túltejlődik s a többi tárgyakat elhanyagolja, amiért a rossz tanuló bélyegét sűtik rá. Ellenben az életben a saját képességének megfelelő körben kiváló emberré válik. Ugyanekkor azonban az iskolában az elhangyasodásig szorgalmas, tiszta jeles tanulók, kiknek agyveleje minden irányban egyformára van esztergályozva, az életben nem boldogulnak. A mai középiskolának uniformizáló iránya Ostwald hite szerint a tehetség természetesen fejlődésének legveszedelmesebb akadály. Innen van — mondja — az a szabályszerű jelenség, hogy a jövőendő nagy emberek többé-kevésbbé rossz lábon állottak az iskolával. Ezt néhány, teljesen önkényesen kiválasztott természettudományi kiválóság lélekrajzával iparkodik igazolni. Davy a latin iskoláról nem tudott jobbat mondani, mint hogy őt a tanár békén hagyta; Faraday egyik legnagyobb természetbúvár lett, anélkül, hogy „a klasszikus műveltség áldásaiban részesült volna”; Robert Mayer állandóan utolsó tanuló volt a gimnáziumban; Liebig kénytelen volt távozni belőle, mert „az intézet szegénye” volt; Helmholtz a latin órákon a pad alatt optikai feladatokat dolgozott ki, mert „Cicero és Vergilius nagyon untatták”.

Ostwaldnak ez a munkája, a *Große Männer*, olyan múzeum, amelyben a szerző nemünk néhány legkiválóbb példányának lelki modelljét állította ki. Ostwald azonban nagyon rossz műzeumszervező: a rendelkezésre álló egyedek közül nagyon egyoldalú szempontok alapján válogatta ki a bemutatnivalókat. Azokat, akik az ő pszicho-energetikai osztályozásának meg nem feleltek, egyszerűen elsikkasztotta. Így járnak el mindazok, akik minduntalan néhány, az iskolában rosszul tanuló, de az életben fényesen boldoguló egyén példájára hivatkoznak, megfedkezve arról, hogy mennyi nagy tudós, művész, államférfi, technikus, költő stb. volt valamikor iskolájának legkiválóbb tanulója. A tárgyilagos megfigyelő megállapíthatja, hogy a társadalom vezető embereinek túlnyomó része az iskolában jeles vagy legalább jó tanuló volt. Különösen áll ez a tudományos gondolkodás területére: a már az iskolában kiváló absztrakt gondolkodású tanuló később a hajlamainak megfelelő tudományterületen rendszerint kitűnően beválk. Természetesen az életnek számos olyan területe van, ahol éppen azok a képességek bon-

takozhatnak ki s érhetnek el nagy sikereket, amelyek az iskolában átlag háttérbe szorulnak, mint például a gyakorlati érzék, élelmesség, az emberekkel való bánásmód kitűnő tapintata stb. Az is tipikus eset, hogy a különös irányú képességtől feszülő gyermek vagy ifjú csak a neki megfelelő területen mutat érdeklődést, míg a többi tárgy irányában figyelmetlen és hanyag, s így azt a hamis látszatot kelti, mintha általában rossz tanuló lenne, míg később, amikor már csupán kedvelt szaktanulmányának vagy készségének élhet, egyszerre az elsővé törí fel magát.

A kérdés tehát sokkal bonyolultabb, semmint első pillanatra látszik. Hajlandók vagyunk bizonyos fokú naiv intellektualizmussal azt hinni, mintha a tehetség merőben értelem, pusztá ismeret-apparátus lenne. Az értelmi képesség azonban még távolról sem elég biztosítéka a sikeres pályának: szívós akarat és tántoríthatatlan jellem, gazdag kedély és serkentő érzelmek is szükségesek hozzá. Ezek az értelemmel egyenrangú jelentőségű tényezők; nélkülük a legfényesebb intelligencia is hiábavaló: elernyed és terméketlen marad. Hány tehetséges tanuló marad el az életben gyengébb intelligenciájú társa mögött, mert hiányzik belőle a fényes értelmi tehetség mellett az akarat állhatatossága s a jellem határozott erkölcsi iránya!

A tehetségvizsgálat túlzó utopistái, akiket Madách falanszter-rendszerének szelleme hat át, azt hiszik, hogy az igazi, alkotó génusz jegyei is a pszichotechnika eszközeivel pontosan megállapíthatók. Hogy azonban a gyermek majdan az élet kemény munkájában hogyan állja meg a helyét, azt eleve még nem dönti el, vajjon mit mondanak a pszichológiai laboratóriumban emlékezetéről, képzet- és figyelmi típusáról, reakció-módjáról, kombináló-képességéről, látási, tapintási vagy hallási finomságáról stb. A nem-érzéki, hanem magasabbrendű, speciális szellemi tevékenységre képesítő tehetség nem racionalizálható olyan könnyűszerrel, mint ahogy a tehetségvizsgálatot mindjárt gyakorlatilag és egyetemesen kamatoztatni akaró társadalomreformerek képzelik: a tehetség, pláne a zseni benső teremtmőereje a laboratóriumi diagnosztika ellenére is nagy titok marad. A kiváló tehetség egységes szerves lelki egész, mely külön vizsgált lélekelemekből mozaikszerűen össze nem rakható. Itt az egész több, mint az elszigetelten kutatható részek összege. Csak a mechanikusabb, inkább érzéki természetű, s nem az igazi teremtő szakképesség állapítható meg kísérleti úton; s nem a lélek-egész, pedig csak az eleven egész ember egyedül a teremtő génusz. A pozitív zsenitenyésztés (Ostwald ennek tudományát „geniológiának“ nevezi) csak pszichológiai álmom. A magasabbrendű tehetség kibontakozása legföljebb negatív úton mozdítható elő: fejlődésének akadályait kell eltávolítanunk.

Az Önök tehetségét és személyiségük erejét, Tisztelt Uraim, nem pszichotechnikai laboratóriumban állapították meg, amikor arra méltatta Önöket az egyetem, hogy legfelsőbb pártfogás

alatt adassa át Önöknek a doktori gyűrűt. Az Önök megítélésében és értékelésében nem a lelki feltételeiket pszichometrikus módszerekkel mérő gondolkodás volt a döntő, hanem közép- és főiskolai tanáraiknak az Önök személyiségébe való ösztönszerű intuitív beleélése, alapos és finom emberismerete, az a lelki transzpozíció, mely szeretettel figyelte az Önök értelmi megnyilvánulásait, akaratuk erejét, kutató hajlamaikat, egész egyéniségüket. Későbbi pályájuk túlnyomóan igazolja volt tanáraiknak Önökről megszerkesztett lelki rajzát: a tőlük lelkiismeretesen végzett értékelés, vagyis az Önök iskolai és egyetemi sikere az életben való sikernek is biztosítéka volt.

Boldog vagyok, hogy a magyar szellemi arisztokráciát (itt valóban a *οἱ ἀριστοὶ*-nak „legjobb” értelme van) a mai jubileum alkalmából az Alma Mater nevében a legmelegebben köszönhetem s a díszgyűlést tisztelettel megnyithatom.

KORNIS GYULA.

A KÜLPOLITIKAI NEVELÉS KÉRDÉSEI.*

A nemzeteknek egyik célja mindenkor az, hogy önéletüket és boldogulásukat a többi nemzetek között biztosítsák; legfőbb feladatuk pedig az, hogy e célt alkalmas módon és eszközökkel elérni törekedjenek. Ennek a célnak követésében és ennek a feladatnak teljesítésében ősünk nemes példával jártak elől, mert a magyar nemzet megmaradását nehéz időkben és válságos helyzetekben olyan erővel szemben is biztosították, melyek az ő erőiket messze túlhaladták. A nyugati és keleti hatalmak, a német, görög és török ellen folytatott évszázados küzdelmekben a magyar nemzet nemcsak nem pusztult el, hanem arra is képes volt, hogy bár megfogyott erővel, de újból életre kelve és újból erőre kapva osztatlanul megmaradjon és a határaitól befogott területeket későbbi nemzedékekre hagyja örökül.

Bár idegen származású királyai az utolsó századok folyamán egyéb országokon is uralkodtak, a magyar nemzet alattuk is megóvta alkotmányos szabadságát és kormányzati függetlenségét. Jogrendszere a Habsburgok alatt a történelmi alkotmány ismeretén és az egyéni jogok védelmén épült fel. Régi országgyűléseink vitái a nemzet sérelmei körül forogtak; a király idegen kormányának a magyar nemzethez való viszonya lassankint a sérelmek és engedmények harcában tükröződött. Ebben az időben az volt a politikai nevelés célja, hogy kiképzést adjon abban a magyar államjogban, melynek gyakorlati alkalmazásában a nemzet az idegen kormányzat túlkapásai ellen keresett védelmet.

* A Magyar Paedagogiai Társaság 1935 május 18-i ülésén tartott felolvasás.